

דף הרחבות לנושא –

דיני מעשה שבת (שיעור 1)

יסוד איסור אמירה לנכרי

שיעור מספר 1

❖ מדוע דברי רב פפא נדחו?

שבת (ק"נ) – המשנה אמרה שלא רק שאסור לשכור פועלים, אסור גם לומר לחברו לשכור עבורו פועלים. הגמרא שואלת – למה המשנה צריכה לומר לנו את שני הדברים, מדוע שיהיה הבדל בינו לבין שלוחו? רב פפא מציע שמדובר בחברו הנכרי, והחידוש הוא שלא רק שאסור לשכור פועלים, אלא אסור לומר לנכרי לשכור פועלים עבורו. רב אשי תוקף את האמירה הזאת בטענה שאמירה לנכרי שבות, ולאור זאת מסביר שהבעיה אינה רק בעצם השכירות, אלא גם בדיבור אודות שכירות.

רש"י הסביר את קושיית רב אשי כך -

רש"י מסכת שבת דף קנ עמוד א

אמירה לנכרי שבות - וכבר סתמה רבי למתניתין: נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה.

כלומר, דברי רב פפא, המסביר שמדובר במשנתנו על איסור שבות של אמירה לנכרי, לא מתאימים, מכיוון שכבר יש משנה קודמת שאמרה לנו את האיסור הזה. לעומת זאת, רבנו חננאל הסביר אחרת -

רבנו חננאל מסכת שבת דף קנ עמוד א

ובא רב פפא לאוקמיה למתניי בחבירו נכרי. רב אשי אמר אפילו תימא בחבירו ישראל הא קמ"ל דלשכור פועלים הוא דלא יאמר לו אבל אומר לו הנראה שתעמוד עמי לערב

בגרסתו של רבנו חננאל רב אשי לא הקשה על רב פפא. אין הצדקה לדחות את דברי רב פפא. רב אשי פשוט אומר שניתן להסביר שהמשנה כולה עוסקת בישראל, ובא ללמדנו חידוש נוסף בדיני דיבור המותר והאסור בשבת. אך ביאורו של רב פפא למשנה הוא בהחלט אפשרי ומתאים.

בהמשך נראה שהשו"ע פסק את המשנה לפי ביאורו של רב פפא. אם כך, לפי איזה פירוש השו"ע למד את המשנה?

❖ שיטת התוספות רי"ד בסוגיה

רב פפא מציע שהמשנה האומרת שאסור בשבת לומר לחברו לשכור פועלים מדברת על חברו הנכרי. רש"י מבאר שכוונתו לאיסור האמירה עצמו. רב אשי דחה את דברי רב פפא, ומבאר שהמשנה עוסקת בדיני "ודבר דבר". עולה שלפי האופן בו רש"י מבאר את הגמרא, שני האמוראים מסכימים שהמשנה עוסקת באיסור "ודבר דבר", השאלה היא רק אם היא עוסקת בדיבור לנכרי (שכבר נשנה במשנה קודמת, עיין בהרחבה הקודמת), או דיבור לישראל. הרי"ד ביאר את דברי רב פפא באופן שונה -

פסקי רי"ד מסכת שבת דף קנ עמוד א

לא ישכור אדם פועליו. מאי שנא הוא ומאי שנא חבירו. פי' פשי' ודאי כיון דהוא אסור לשכור חבירו נמי אסור, ומה צורך לומר לא יאמר לחבירו לשכור פועליו. אמ' רב פפא חבירו נכרי. פי' האי חבירו לאו ישראל הוא, דהא ודאי פשיט', אלא אפילו לחבירו נכרי אסור לומר שישכיר לו פועלים, דאמירה לנכרי שבות אפי' במידי דליכא איסור תורה אלא איסור דרבנן. והכי נמי אמרי' בפרק מי שהפך (מועד קטן יב עמוד א) ... כללו של דבר, כל שהוא עושה, אומר לנכרי ועושה, וכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה

הרי"ד אינו ממוקד בציווי של ישראל, אלא בעשייתו של הנכרי. החידוש, לפי דברי הרי"ד, הוא שאסור לומר לנכרי לעשות מלאכה, אפילו מדרבנן. אם כך לפי הרי"ד רב אשי דחה את דברי רב פפא מבחינה מהותית יותר. רב פפא עסק באיסור לצוות את הנכרי לעשות מלאכה עבורו, מצד שהנכרי יבצע את המלאכה (אולי מטעם שליחות?). רב אשי ענה כנגדו – יש איסור באמירה עצמה, לא רק במעשה!

❖ המקורות לאיסור אמירה לפני שבת

הרא"ש שהביא את דברי רס"ג שהוכיח מהסוגיה בב"מ (צ) שאסור מבעוד יום לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת. הרא"ש דחה את הראיה.

הר"ן הביא את הראיה השניה בה עסקנו במובלע –

חידושי הר"ן מסכת בבא מציעא דף צ עמוד א

ושמעין מהכא שאפי' לומר לגוי בחול שיעשה מלאכה בשבת אסור משום אמירה לגוי דומי' דחסום פרתי ודוש בה שאמר לו כן קודם דישה. כן כתוב בחדושי הרשב"א ז"ל ואין ראוי' זו מחוורת בעיני כלל דשאני הכא שהוא אומר כן בזמן שהוא אסור לדוש בחסימה אבל בחול שלא חל עדיין אסור מלאכת שבת ליכא למילף מהכא. אבל יש ללמוד דין זה מדאיצטרך היתרא למי שהחשיך לו בדרך ליתן כיסו לנכרי לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו כדאיתא בפי' מי שהחשיך:

המרדכי הביא ראייה אחרת לחלוטין –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יז עמוד ב

בית שמאי אומרים: אין מוכרין לנכרי, ואין טוענין עמו, ואין מגביהין עליו אלא כדי שיגיע למקום קרוב, ובית הלל מתירין.

מרדכי מסכת שבת פרק יציאות השבת רמז רמט

(אין) [ואין] מוכרין לנכרי וכו' [*פי'] אף על גב דהנך אי עביד להו בשבת לא מיחייב חטאת ומיהו מאחר דהנכרי מחמר או נושא על יד הישראל והישראל היה אסור לעשותו מן התורה גזרו רבנן שלא [ימכור ולא] יגביה ויטעון בידים ומכאן פסק ה"ר יוסף שאסור לומר לנכרי בערב שבת תעשה מלאכה זו בשבת מפני שהוא כמסייע

הריטב"א, לעומת זאת, כתב שהדברים מובנים מאליהם, מסיבה אחרת לחלוטין –

חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף צ עמוד א

או דילמא לא שניא. פי' דבהא נמי גזרו משום אמירה לגוי שבות, ומכאן אמרו בתוס' בשם ר' סעדיה גאון דאמירה לגוי שבות דלגבי שבת אפי' כשאמר לו מעיי'ש שהוא שעת התירא, דהכא קודם דישה א"ל שהיא שעת התירא, וכן בדין דהא אפי' בלא אמירה כלל כל שעושה הגוי מעצמו לצורך ישראל אסור בין בשבת בין ביום טוב כדאיתא בכמה דוכתי. כאן אנחנו כבר קצת חורגים לעיסוק בנושאים הבאים, העוסקים בהיתר ההנאה ממה שעשה נכרי בשבת.

הרשב"א, בעסקו בעניין מקביל, פותח עבורנו את ההשלכות הבאות – האם מותר לרמוז לגוי? והאם אפשר לתת לגוי עבודה שסביר שיעשה בשבת? (בנושא זה נעסוק בשיעור השלישי ביתר ביאור והעמקה)

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תתעה

וששאלת על יהודי שהלך למנין. ונתן מעות לגוי להשכיר לו פועלים לבנות אם מותר אם לאו? נראה דאסור לפי דברי ספר התרומה שאוסר אמירה לגוי אפילו בערב שבת לעשות מלאכה בשבת. והביא ראייה מפרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי (שבת קנ"ג) ופירוש מבעוד יום. ומפרש בגמרא מ"ט הא שלוחו הוא. משום דאין אדם עומד על ממונו אי לא שרית ליה וכו'. הא לאו הכי אסור אפילו מבעוד יום. והא דשרו ב"ה בפרק קמא (דף י"ח) עם השמש היינו כשהגוי עושה מלאכה בביתו מאליו ולא בבית ישראל. ואין לי להאריך. ואמירה לגוי לא שרי אלא לאחר שבת לומר לגוי למה לא הדלקת את הנר בשבת שעברה.

❖ רמיזה שלא בדיבור

שו"ת בצל החכמה חלק ד סימן עט

יא) עפ"י נלענ"ד בס"ד בדין המבואר ברמ"א (סי' ש"ז סעי' כ"ב) וז"ל, כל דבר שאסור לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת אסור לרמוז לו לעשותו אבל מותר לרמוז לעשות מלאכה אחר שבת ע"כ, דהיינו דוקא כשאין כאן אלא רמז בלבד שלא נזכר ענין עשיית המלאכה בפירוש כדיבור לא ע"י הישראל ולא ע"י העכו"ם, בזה כ' הרמ"א להתיר לרמוז לעכו"ם בשבת שיעשה אחר השבת, אבל לרמוז דרך הרכנה וכגון שהעכו"ם אומר לו בשבת, רצוני לעשות עבורך מלאכה פלונית אחר השבת או שהעכו"ם שואלו בשבת, האעשה עבורך מלאכה פלונית אחר השבת, אסור לו להרכין בראשו לרמוז לו שכן יעשה, דהרכנה הוי כדיבור ממש בזה, שהרי הוזכרה עשיית המלאכה כדיבור. והרי זה כמי ששואלו העכו"ם בשבת, האעשה בשבילך מלאכה פלונית אחר השבת, שבודאי שאסור לו להשיב הן או כן, אעפ"י שאינו אומר לו בפירוש שיעשה אותה מלאכה וכן הוא ממש בהרכנת הראש דהוי כדיבור כלעיל (אות ט' י').

יב) מובן כי להמבואר כן הדין גם במש"כ בשו"ע (סי' ש"ז סעי' ב'), אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר אעפ"י שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה ע"כ, וטעמו ג"כ משום שאין זה רק דרך רמז ומותר, ולהני"ל דוקא רמז כזה מותר, אבל אומר לו עכו"ם קודם השבת רצוני לעשות עבורך מלאכה פלונית בשבת הבאה או ששואלו, האעשה עבורך מלאכה פלונית בשבת הבאה, אסור להישראל להרכין ראשו לרמוז לו שכן יעשה, כי זה נחשב דיבור גמור והרי אסור לומר לעכו"ם לפני השבת שיעשה עבורו מלאכה בשבת.